

On İki İmamcı Şiiler Arasında Kudüs'ün Önemine Bir Bakış *A Glimpse into the Significance of Quds (Jerusalem) for Twelver Shia Muslims*

Ensiyeh Yari* & Saeed Tavoosi Masroor**

Öz

Mescid-i Aksa ve Kudüs meselesi uzun yıllardır ilahi dinlerin ilgisini çeken ve pek çok tartışmayı da beraberinde getiren bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazıları Filistin ve Kudüs'ün Şiiler tarafından savunulmasının sadece siyasi amaçlı bir görüş olduğu izlenimine kapılmışken, On İki İmamcı Şiiler yüzyıllar boyunca Kudüs topraklarını ziyaret ederek buranın kutsallığını önemsemiş ve her zaman orada ibadet etmeği arzu etmişlerdir. Dolayısıyla Yahudilerin Filistin'e göç etmesi ve kutsal toprakları işgal etmesi, birçok Şii âlimin tepkisine neden olmuştur. Şiiler arasında Kudüs'ün kutsal olmadığı iddiası, bizi Şii hadis ve tefsir kitaplarının yanı sıra Şii tarihî kaynaklarını inceleyerek Şiilerin Mescid-i Aksa'nın konumu ve önemi hakkındaki görüşlerini incelemeye ve sağlam delillerle Kudüs'ün Şiiler nezdinde üstün bir konuma sahip olduğunu ispatlamaya yöneltmiştir. Araştırma sonucunda; Şiilerin sadece Kur'an-ı Kerim'de adı geçen Mescid-i Aksa'yı Kudüs şehrinde bulunan bir kutsal mekan olarak kabul etmedikleri aynı zamanda tarih boyunca ve çeşitli dönemlerde Mescid-i Aksa'ya karşı oldukça duyarlı oldukları ve oraya saygı gösterdikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Mescid-i Aksa, On İki İmamcı Şii, Şii âlimler

Abstract

The issue of Al-Aqsa Mosque and Quds (Jerusalem) has been an issue that has attracted the attention of divine religions for many years and has brought about many discussions. While some were under the impression that the defense of Palestine and Quds by Shia was merely a politically motivated view, Twelver Shiites have been visiting the lands of Quds for centuries, caring about the sanctity of this place and always wishing to worship there. Therefore, the migration of Jews to Palestine and occupation of the holy lands caused the reaction of many Shiite scholars. The claim that Quds is not holy among the Shia led us to examine the Shia hadith and tafsir books as well as Shia historical sources to analyze the Shia views on the Status and importance of Al-Aqsa Mosque and to prove with solid evidence that Quds has a superior position in the eyes of the Shia. As a result of the research, it was found that the Shi'ites not only recognize the Al-Aqsa Mosque mentioned in the Holy Qur'an as a holy site in the city of Quds, but also have been very sensitive to and respectful of Al-Aqsa Mosque throughout history and in various periods.

Keywords: Quds (Jerusalem), Al-Aqsa Mosque, Twelver Shiites, Shiite scholars

* Şii Araştırmaları Yüksek Lisans, Tahran Allame Tabatabai Üniversitesi, İlahiyat ve İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Kelam Bölümü, ORCID: 0009-0000-0554-2122.

** Dr. Öğre. Üyesi, Tahran Allame Tabatabai Üniversitesi, İlahiyat ve İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Kelam Bölümü, saeed.tavoosi@atu.ac.ir, ORCID: 0000-0003-3277-4417.

Extended Abstract

The matter of Al-Aqsa Mosque and Quds (Jerusalem) has been a subject of profound significance and ongoing debate among divine religions throughout history. Misguided by the propaganda of anti-Shia movements, some have fallen under the misconception that Shia Muslims' defense of Palestine and Jerusalem is solely motivated by political interests rather than genuine faith and belief. However, Twelver Shia Muslims have consistently revered the sanctity of Jerusalem throughout the centuries and have always aspired to visit and pray in this holy land. Consequently, the Jewish migration to Palestine and the occupation of this sacred territory have been met with strong opposition from many Shia scholars.

The insistence of some on denying the sanctity of Jerusalem for Shias prompted us to delve into Shia exegetical and narratological texts, as well as historical Shia sources and works, to examine the Shia perspective on the status and significance of Jerusalem. We aim to establish the preeminence of Jerusalem for Shias through sound arguments and evidence.

Prominent early Shia commentators, such as Sheikh Tusi and Amin al-Islam Tabresi, as well as distinguished contemporary exegetes like Allama Tabataba'i, have unanimously interpreted the term "Masjid al-Aqsa" in the first verse of Surah al-Isra as referring to the Masjid al-Aqsa in Jerusalem. This interpretation is further supported by a narration from the book *Amali* by Saduq, which confirms that the Prophet's nocturnal journey (Isra') was to this very mosque in Jerusalem.

Shia narratological sources abound with narrations emphasizing the sanctity of Jerusalem and Al-Aqsa Mosque. For instance, a narration in the book *Thawaab al-A'maal wa 'Iqaab al-A'maal*, attributed to Imam Ja'far al-Sadiq through his forefathers to Amir al-Mu'minin (peace be upon them), highlights the reward for praying in Jerusalem, equating it to a thousand prayers. Based on this narration, some Shia jurists have issued a fatwa recommending the desirability of praying in Al-Aqsa Mosque. Shahid al-Awwal in his book *al-Duroos al-Shar'iyyah* considers visiting Al-Aqsa Mosque as recommended (Mustahab). Allama Majlisi dedicates a chapter in his book *Bihar al-Anwar* titled "The (virtues) of Jerusalem" and presents narrations on this subject. For example, a narration from Imam Sadiq (peace be upon him) states: "God Almighty has designated certain things as sacred, including the sanctity of the Book of God (Quran), the sanctity of the Prophet (peace be upon him), the sanctity of Jerusalem, and the sanctity of the believer."

Twelver Shia Muslims not only identify the Masjid al-Aqsa mentioned in the Quran with the holy site in Jerusalem but have also throughout history demonstrated a profound reverence for this sacred mosque, seeking to visit and pray there. This is evident in the historical journeys of prominent Shia figures such as Sultan Murad Hussam al-Saltanah, son of Abbas Mirza, a distinguished Qajar figure in the second half of the 13th century Hijri, and Sayyid Fakhr al-Din Jazayeri, a scholar from Tehran.

The presence of the tombs of some Prophets in Jerusalem further enhances the sanctity and honor of this holy site for Shias. Prophets hold the utmost respect among Shias, and they endeavor to visit their tombs whenever possible, considering their burial grounds sacred. A significant piece of evidence supporting this claim is the book "Jannaat Thamaniya" (Eight Paradises) by Muhammad Baqir bin Murtadha Husayni Khalkhali. This work delves into the history and geography of eight sacred pilgrimage sites in the Islamic world. In a detailed section, the author focuses on the holy city of Jerusalem, meticulously describing the revered sites associated with the Prophets, including their birthplaces, places of departure, and burial grounds.

Throughout the more than six decades of occupation of the first Muslim Qibla, Quds, by the Zionist regime, prominent Shia scholars, alongside other Muslim leaders, have consistently supported the Palestinian people and their rights and emphasized the liberation of Holy Quds. Palestine and the defense of Holy Quds have been a central focus for Shia scholars and jurists throughout different periods, especially after the Islamic Revolution. Shia scholars and leaders from Iran and other parts of the world have repeatedly issued numerous statements explicitly defending the Palestinian people and Holy Quds.

For instance, on June 5, 1967, in a message marking the Six-Day War between Arabs and Israel, Imam Khomeini issued a revolutionary fatwa declaring the prohibition of any commercial and political relations between Islamic governments and Israel, as well as the prohibition of the consumption of Israeli goods in Muslim societies.

Najaf, Qom, and Mashhad Shi'i leaders, such as Grand Ayatollahs Hakim, Milani, Mar'ashi Najafi, Golpaygani, and Shari'atmadari, issued statements condemning the Israeli aggression and expressing their solidarity with the Arab peoples and governments involved in the war. They called upon the Muslim people of Iran to help their Arab Muslim brothers and announced bank account numbers to collect financial donations.

Another notable example is Imam Khomeini's historic decree in 1399 AH/1979 CE, designating the last Friday of the holy month of Ramadan as International Quds Day. This occasion continues to be commemorated to this day in various Muslim countries around the world and by Muslim minorities in non-Muslim countries.

Ayatollah Sayyid Muhammad Hadi Milani, a prominent Shia scholar and jurist based in Mashhad, was also active in political and social spheres. In the face of the Zionists' relentless efforts, Sayyid Musa Sadr sent a letter to Milani seeking his assistance. In response, Grand Ayatollah Milani issued his renowned fatwa declaring any assistance provided in defense of Jerusalem and the Palestinian people as obligatory.

The issue of Jerusalem has always held great significance for the scholars of Najaf Seminary, and since the beginning of the Palestinian occupation, they have spared no effort in condemning the Israeli occupation regime and supporting the Muslims. Ayatollah Sayyid Ali Sistani, the leading Shia cleric based in Najaf Ashraf, has consistently emphasized and supported the Palestinian people's lost rights. In a statement, he described the Al-Aqsa Mosque as a symbol of Palestinian steadfastness in the face of the brutal occupation by the criminal Zionist regime. Additionally, his office has issued numerous statements at various times in support of Palestine, the Holy City of Jerusalem, and in condemnation of Zionist crimes. During a recent meeting with Pope Francis, the head of the world's Catholics, during the Pope's visit to Iraq, Ayatollah Sistani also spoke out very clearly and transparently in support of the Palestinian issue. He expressed his clear position on the issue of the Holy City of Jerusalem and stressed the need to bring an end to the suffering of the Palestinian people as soon as possible.

Giriş

Mescid-i Aksa, Filistin'in Kudüs şehrinde bulunan bir camidir. Bu kutsal mekanın adı İsrâ Suresi'nin ilk ayetinde geçer ve Allah'ın büyük peygamberi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya olan miracı ve gece yolculuğuna işaret

eder. Vahiy diyarı olan Kudüs pek çok peygamberin insanlara yol göstermek için hidayet meşalesini yaktığı bir mekandır. Allah Resulü'nün Miraç gecesinde gittiği Mescid-i Aksa da Müslümanların ilk kıblesi olan Kudüs'te bulunmaktadır.

Pek çok delile rağmen Şii karşıtı hareketlerin propagandası nedeniyle bazıları Kudüs meselesinin Şiiler için sadece siyasi bir mesele olduğuna ve Filistin toprağına ve Filistinlilere verilen bu desteğin inanca dayanmadığına inanmaktadır. Dolayısıyla bu araştırmada, Kur'an-ı Kerim tefsirleri ve hadisler gibi kaynaklar incelenerek ve Şii âlimlerin Kudüs'ü savunma konusundaki sergiledikleri çabalar ele alınarak bu kutsal mekanın büyüklüğü ve kutsallığı hatırlatılmaya ve Kudüs'ün Şiiler için nedenli önemli olduğu ispatlanmaya çalışılacaktır.

Şii Belgeler (Müstenedât)

Şii belgeler birkaç kategoriye ayrılmaktadır. Birincisi Şii müfessir ve âlimlerin tüm Müslümanların ortak kitabı olan Kur'an-ı Kerim'in tefsiri hakkında yazdıkları kitaplarda ele aldıkları delillilerdir. İkincisi farklı dönemlerde râviler tarafından Şii hadis kitaplarında toplanmış, Ehl-i Bey'ten nakledilen farklı rivayetler ve hadislerdir. Üçüncüsü ise Kudüs'e gidip anılarını yazan kişilerin seyahatnameleri veya hatıralarıdır. Ayrıca İran İslam Devrimi'nin liderleri Ayetullah Humeyni ve Ayetullah Hamenei ile diğer yetkililerin bu konudaki konuşmaları ve bildirileri, keza Şii âlimlerin Kudüs ve Filistin meselesine ilişkin tutumları Şiilerin bu konudaki açık ve net duruşunu gösteren güçlü belgelerdir.

Tefsir Kaynaklı Deliller

Bu tür belgeler incelendiğinde, Kudüs meselesinin Kur'an ayetleri perspektifinden ele alınması konusunda geçmişten günümüze kadar pek çok tefsir kitabında benzer görüşler görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'de Mescid-i Aksa ile ilgili ayetler arasında İsrâ suresinin ilk ayeti de vardır:

«مُتَّحِنَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا خَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ».

“Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir.”¹

Mescid-i Aksâ'yı İslam tarihi ve öğretilerine bağlayan ayetlerden biri olan bu ayet, Peygamber Efendimiz'in Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya olan gece yolculuğunu konu almaktadır. Kur'an-ı Kerim'deki bu ayette Mescid-i Aksâ'dan “Bârekne Havlehü” tabiriyle bahsedilmekte, bu da Mescid-i Aksa çevresinde maddi veya manevi bereketin veya her ikisinin bolluğunu ifade etmektedir (Tabersi, 1350-1363: C. 6, 218; Meclisi, 1403: C. 3, 106).

Şii tefsir belgeleri arasında yer alan *Et-Tibyân fî Tefsiri'l-Kuran* kitabı, Şeyh-i Tusi'nin (ö. 460/1067) Hicri beşinci yüzyılda derlediği en önemli eserlerinden biridir. Tibyan tefsiri, Kur'an'ın tüm konularını ve ilimlerini içeren kapsamlı ilk Şii tefsirlerden biridir.

1 Kuran ayetlerinin çevirisinde Diyanet İşleri Başkanlığının tercümesi kullanılmıştır (<https://kuran.diyanet.gov.tr/>).

Bu kitapta Şeyh-i Tusi, İsrâ suresinin ilk ayetinin tefsirinde hadislere dayanarak, Kudüs'te bulunan caminin Mescid-i Aksa ile aynı olduğunu, Mescid-i Aksa adının ise Kudüs'ün Mekke'den uzak bir konumda oluşu nedeniyle verildiğini zikretmiştir. Ayrıca İsrâ suresi ayetlerinin tefsirinin devamında bu surenin 7. ayetindeki “وَلْيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ” ibaresinin tefsirinde “و هو بيت المقدس” (ve orası Beytü'l-makdis/Kudüs'tür) demiştir ki kastettiği şey oradaki camidir (Şeyh-i Tusi, tarihsiz: C. 446 ,450 ,6). Aynı kitapta Şeyh-i Tusi, Tîn suresinin tefsirinde “Zeytûn”u Beytü'l-makdis olarak kabul etmektedir. Sadece tefsir kaynaklarında değil, hadis ve tarihî kaynaklarda da “ez-Zeytûn” ile Mescid-i Aksa'nın kastedildiği söylenilmektedir. Bu ise Kudüs'ün, Allah'ın seçip diğerlerine tercih ettiği topraklardan biri olduğuna işaret etmektedir (bkz. Şeyh-i Tusi, tarihsiz: C. 375 ,10).

Şeyh Tabersi (ö. 548/1154), *Meccemül-Beyan fî Ayetül-Kur'an* adlı tefsirinde de Mescid-i Aksa'yı Beytü'l-makdis ile aynı saymaktadır. “مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ” ibaresinin şerhinde diğer müfessirler gibi o da Ümmü Hanî'nin evini Harem'in bir parçası olarak değerlendirmiştir. Çünkü Mescid-i Haram'dan maksat Mekke'dir ve Mekke ile Harem'in tamamen mescid olduğu aşikardır. O, “إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى” ibaresini açıklarken de Mescid-i Aksa ile Beytü'l-makdis'i aynı saymaktadır. Şeyh Tabersi de söz konusu mescide “Aksa” (uzak) denmesinin Mescid-i Haram'a olan uzaklığından kaynaklandığı kanaatindedir. Ayrıca İsrâ suresinin 60. Ayetinin şerhinde “وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ” (Sana gösterdiğimiz o rüyayı ve Kur'an'da lânetlenmiş ağacı, sadece insanları sınamak için meydana getirdik), miracın Mekke'den Mescid-i Aksa'ya, oradan da göklere yapıldığını vurgulanmaktadır (Tabersi, 1350-1363: C. 6, 218).

Hicri beşinci ve altıncı asrın Şii âlimlerinden Fettal Nişaburi de *Ravzatül-vâizin ve Basiretül-müttet'izin* adlı kitabında Kur'an'da adı geçen Mescid-i Aksa'yı Beytü'l-makdis camii olarak kabul eder (Fettal Nişaburi, 1375: C. 2, 408).

Şiilerin çağdaş tefsirlerinden olan *Tefsiru'l-mizân*'da Allame Tabatabai (ö. 1981), İsrâ suresinin ilk ayetinin tefsirinde “الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ” cümlesinden hareketle Mescid-i Aksa'nın Beytü'l-makdis olduğunu ve Aksa kelimesinin de uzaklık anlamında olan “قَصْو” maddesinden geldiğini söyler. Ona göre bu cami, Mescid-i Haram'ın bulunduğu Mekke'de yaşayan Resûlullah ve sahabelerinden çok uzak bir yerde bulunması nedeniyle bu adı almıştır (Tabatabai, 1374: C. 13, 6). Ayrıca Tabatabai, “يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي” (Maide suresi, 21. ayet. Burada Musa, İsrailoğullarına kutsal topraklara girmelerini emrediyor) ayetinin şerhinde, Allah'ın bu toprakları kutsal olarak tanımladığı kanaatinde olurken, bu kutsallığın kaynağının da peygamberlerin ve müminlerin burada yaşamış olmaları dolayısıyla şirkten arındırılmışlık olduğu düşüncesindedir (Tabatabai, 1374: C. 5, 468).

Allame Tabatabai'ye göre Kur'an-ı Kerim'de “kutsal topraklar” ibaresini açıklayan ve bu toprakların neden kutsal olduğunu anlamamızı sağlayan hiçbir şey yoktur, fakat bu konuda şu iki ayete başvurulabilir: “إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ” (İsrâ süresi, 1. ayet) ve “وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا” (Araf suresi, 137. ayet). Her iki ayette de Mescid-i Aksa mübarek topraklar olarak nitelendirilmiştir. Bu mübarekliğin sebebi ise Allah'ın o topraklarda hayr-ı keşir bıraktığından başka bir şey değildir. Hayr-i keşirden maksat ise dinin yaygınlaştırılması ve şirkin yok edilmesinden başka bir şey olamaz.

Dolayısıyla bu tefsirlere dayanarak ve peygamberlerin bu topraklarda yaşadığından kaynaklı olarak Kudüs'ün genel kutsallığı ispatlanmış olmakta olup bu konuda herhangi bir şüpheye yer yoktur (Tabatabai, 1374: C. 5, 469).

Ayrıca Allame Tabatabai, Hz. Peygamber'in miracı meselesini de detaylı bir şekilde ele almış ve Hz. Peygamber'in miracı sırasında Mescid-i Aksa'ya girip orada namaz kıldığına dair görüşü kabul etmiştir. Tabatabai'ye göre Hz. Peygamber'in Kureyş'le yaptığı konuşmayı nakleden pek çok rivayet de bunu teyit etmektedir. Çünkü bu rivayetlerin genelinden anlaşıldığı üzere Resûlullah önceki gece yaşananları Kureyş'e anlatmış ve onlar bunu yalanlamıştı. Resûlullah, onlara bir işaret olarak Mescid-i Aksa'daki sütunların sayısını ve keza seyahat esnasında gözlemlediği bazı kervanlar hakkında bilgileri Kureyş'e anlatmıştı (Tabatabai, 1374: C. 13, 37).

Burada Kummi tefsirine de değinmemiz gerekir. Zira bazıları bu tefsire dayanarak Şiilerin Mescid-i Aksa'nın gökte olduğuna ve dolayısıyla Kudüs'teki camiye değer vermediklerine inanmakta. Kummi, tefsirinde İsmail Cu'fi'den şöyle bir rivayette bulunmuştur: İmam Bakır (a.s) Mescid-i Haram'da otururken İsra suresinin ilk ayetini üç kez tekrarladıktan sonra "Irak halkı bu ayet hakkında ne diyor?" diye sordu. "Allah, Resulünü Mescid-i Haram'dan Beyt'ül-makdis'e götürdü." dedim. O da, "Onların söylediği gibi değil, lakin onu buradan buraya götürmüşler." dedi ve eliyle gökyüzünü işaret ederek şöyle buyurdu: "İkisi arasında Harem bulunmaktadır." (Kummi, 1404: C. 2, 243).

Allame Tabatabai bu rivayeti şöyle açıklamıştır: İmam "Onu buradan buraya götürdüler." Dedğinde, Peygamber'i Kabe'den Beytül-mamûr'a götürdüler (ve Kabe ile Beytül-mamûr arasında Harem bulunmaktadır.) demek istemiş, Kabe'den Beytül-makdis'e gitmediğini söylemek istememiş. Zira pek çok rivayette Mescid-i Aksa ile Beytül-makdis'in aynı olduğu geçmektedir. O burada Mescid-i Aksa'yı Beyt'ül-Mamûr olarak yorumlamak istememiş, belki miracın son noktasının Beytül-makdis olmadığını ve Hz. Peygamber'in oradan da öteye gidip semalarda bulunan Beytül-mamûr'a götürüldüğünü söylemek istemiştir (Tabatabai, 1374: C. 13, 24-25).

Diğer bir çağdaş Şii tefsir olan *Tefsir-i Mübin*'de de Muhammed Cevad Muğniye, Allame Tabatabai'ye yakın bir görüşe sahip olmakla birlikte Hz. Peygamber'in gece yolculuğunu Mescid-i Haram'dan Filistin'de bulunan Beytül-makdis'e yapılmış şeklinde yorumlamış ve Aksa diye adlandırılmasının sebebini ise Mekke'den uzak bir mesafede bulunmasına bağlamıştır. Ayrıca orasının mübarek kılınmasının (بَارَكْنَا حَوْلَهُ) sebebini de o bölgede yaşayan peygamberlerden kaynaklandığını yazmıştır (Muğniye, tarihsiz: C. 1, 364).

Şii taklit mercilerinden Mekârim-i Şirazi de çağdaş Şii tefsirlerden biri olan *Tefsir-i Numune*'de İsra suresinin ilk ayetini yorumlarken Tabatabai ve diğer müfessirlerle aynı görüşü paylaşarak ayetteki Mescidül-aksa ile Beytül-makdis'te bulunan Mescid-i Aksa'yı aynı mekanlar olarak değerlendirmiş ve (بَارَكْنَا حَوْلَهُ) ibaresini hem maddi ve hem manevi açıdan çok mübarek ve değerli addetmiştir (Mekârim-i Şirazi, 1374: C. 12, 7-10). Mekârim-i Şirazi bütün rivayetleri değerlendirerek Miraç olayını şöyle özetlemiştir: Peygamber Efendimiz bu semavî yolculuğu birkaç aşamada yapmıştır. İlk aşama İsra suresinin ilk ayetinde de bahsedildiği gibi Mescid-i Haram ile Mescid-i Aksa arasında

gerçekleşmiştir. Buradan da Peygamber Efendimiz'in gökyüzü yolculuğu başlamış ve o yedi göğü peşpeşe gezmiş ve her gökte yeni manzarayla karşılaşmıştır. Yazar, Hz. Peygamber'in Mescid-i Aksa'da bulunması ve orada büyük peygamberlerin ruhlarıyla birlikte namaz kılmasını dikkate alarak mekanın kudsietiyi ve yüceliğine vurgu yapmıştır (Mekârim-i Şirazi, 1374: C. 22, 504).

Hadis Kaynaklı Deliller

Hadis kaynaklı Şii deliller birkaç kategoriye ayrılmakta ve her biri başka bir konuyu vurgulamaktadır. Bir takım hadisler Kudüs'ün genel anlamda kutsallığına vurgu yaparken bir kısmı da Beyt'ül-makdis Camii'nin (Mescid-i Aksa) kutsallığına vurgu yapmaktadır.

Eski Şii âlimlerden olan Ahmed bin Muhammed bin Halid Berki'nin (ö. 274/887) *El-Mahâsin* kitabında anlattığı bir rivayette Mısır Kıpti kralı Kudüs'ü yok etme niyetiyle yola koyulduğunda halk şikayetlerini Hazkiyâl-i Nebi'ye götürüyor (Berki, 1371: C. 2, 553). Eğer Kudüs'ün bir kutsallığı ve değeri olmasaydı insanlar orasının tahribini engellemek için Hizkiyâl-i Nebi'ye gitmezdi.

Şia'nın büyük hadis âlimlerinden Şeyh Küleyni (ö. 329/941), *El-Kâfi* adlı kitabında Hz. Ali'den şöyle bir rivayet anlatmıştır: ... ve Allah'ın on çamuru vardır, beşi cennetten, beşi ise yeryüzünden... Allah biz Ehl-i Beyt'i on çamurdan yaratmıştır. ... Cennet çamuru Adn, Me'vâ, Na'im, Firdevs ve Huld cennetlerinden, yeryüzünün çamuru ise Mekke, Medine, Kufe, Beyt'ül-makdis ve El-Hâ'ir'dendir (Şeyh Küleyni, 1362: C. 1, 389).

Şeyh Saduk (ö. 381/991), *Emâli* adlı kitabında, Hz. Peygamber'in Burak'a binerek Cebrail'le birlikte Kudüs'e yaptığı gece yolculuğuyla ilgili olarak İmam Sadık'tan bir rivayet aktarmıştır. Burada Cebrail'in peygamberlerin ziyaretgâhını Hz. Peygamber'e göstermesinden bahsedilmiştir. Aynı rivayetin devamında, Peygamber Efendimiz'in Kureyş'e anlattığı Mihrâc olayı anlatılmıştır. Burada Ebû Cehil, Miraç olayının doğru olup olmadığını anlamak için Peygamber Efendimiz'e Beyt'ül-makdis'i (Mescid-i Aksa) sorar. Çünkü orada bulunan insanlardan bazıları daha önce Kudüs'e seyahat etmişlerdi. Ebu Cehil, Hz. Peygamber'den Beyt'ül-makdis camiinin kaç sütunu, kaç kandili ve kaç mihrabı olduğunu anlatmasını ister. Bunun üzerine Cebrail gelip Kudüs'ün görüntüsünü Hz. Peygamber'in gözleri önünde canlandırır. Bunun üzerine Hz. Muhammed anlatmaya başlar. Dolayısıyla bu rivayet, Peygamber Efendimiz'in Mescid-i Haram'dan göklere yükseldiğinde önce Mescid-i Haram'dan Kudüs'e gittiğini, sonra da göklere çıktığını ispat etmektedir. Ayrıca bu rivayet, Kudüs'ün, peygamberlerin türbelerini ve evlerini barındırdığını ve bundan dolayı mübarek olduğunu, ayrıca sevgili Peygamberimizin orada namaz kılmasının da o mekanın bereketini ve kutsallığını çoğalttığını göstermektedir (İbn Babeveyh, 1376: C. 1, 533).

Şeyh Saduk'un *Sevâbü'l-â'mâl ve İkâbü'l-â'mâl* başlıklı diğer kitabında İmam Cafer Sadık'tan aktardığı bir rivayette ise Hz. Ali, Kudüs'te namaz kılmanın sevabına değinmiş ve orada namaz kılmanın sevabının diğer namazların bin katı olduğuna işaret etmiştir (İbn Babeveyh, 1406: 29). Ehl-i Beyt mektebinin bazı fakihleri bu rivayete dayanarak Mescid-i Aksa'da namaz kılmanın istihbâbı yönünde fetvalar vermişlerdir (Arafat, 1441:

24). Başka rivayetlerde ise Beytü'l-makdis camiinde namaz kılmanın sevabı hacca denktir denmiştir. Ebu Hamza Sumâli, İmam Muhammed Bakır'dan şöyle rivayet etmiştir: “(Büyük ve değerli) camiler dört tanedir: Mescid-i Haram, Mescid-i Nebi ve Mescid-i Beytü'l-makdis ve Mescid-i Kûfe. Ey Ebu Hamza! Buralarda farz namazı kılmak bir temettü haccına, nâfile namazı kılmak da bir umre haccına denktir” (Hürr-i Âmil, 1413: C. 5, 289, H 6572). Cenâb-ı Hakk'ın seçilmiş evliyalarını ziyaret etmenin sevabıyla ilgili olarak, Şehid-i Evvel'in *ed-Dürüsü's-şer'iyye* kitabında aktardığı bir rivayete göre her nerede olurlarsa olsunlar peygamberleri, özellikle İbrahim, İshak ve Yakup'u ve Arz-ı Mukaddes'te bulunan diğer peygamberleri ziyaret etmek müstehaptır, keza Mescid-i Aksa'yı ziyaret etmek ve peygamberlerin türbesinde bulunmak, şehitlerin ve salihlerin kabirlerini ziyaret etmek de müstehaptır (Âmili, 1412: C. 2, 16).

Şeyh-i Tusi'nin *Emâli* adlı kitabında İmam Rıza'dan naklettiği bir rivayette Beytü'l-makdis camii dünyada bulunan dört cennet sarayından biri olarak nitelendirilmiştir (Şeyh-i Tusi, 1414: C. 369 ,1). Bu rivayet Kur'an'ın içeriğiyle ve sünnetle çelişmemektedir. Aynı kitapta Şeyh-i Tusi, Hz. Peygamber'in Kudüs'e gittiğini ve gördüğü kayayı tarif ettiğini anlatan başka bir rivayete de yer vermiştir (Şeyh-i Tusi, 1414: C. 1, 643). Hadislerde Kudüs'ten seçilmiş toprak olarak bahsedilmiştir. Ebu'l-Hasan Musa bin Cafer'in babalarından rivayet ettiğine göre Resûlullah şöyle buyurmuştur: “Allah, şehirler arasından dört şehir seçti ve şöyle buyurdu: “والتين والزيتون و طور سينين و هذا البلد الامين”. Tin (incir) Medine şehri, Zeyûn Kudüs, Tür-ı Sinîn Kûfe ve Beled-i Emîn ise Mekke şehri demektir (Hürr-i Âmil, 1413: C. 5, 282, H 6556). Ayrıca İbn Abbas, Peygamber Efendimiz'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Allah yerlerden dört yeri seçti ve bu yerler Mekke, Medine, Beytü'l-makdis ve (Nuh tufanı sırasında) tandırın kaynaklığı yer olan Kûfe'dir ve Mescid-i Haram'da (Mekke) namaz kılmak yüz bin rekât, Medine'de namaz kılmak yetmiş beş bin rekât, Beytü'l-makdis'te elli bin rekât ve Kûfe'de yirmi beş bin rekâte bedeldir (Muhaddis Nuri, 1408: C. 3, 431, H 3935).

Allame Meclisi (ö. 1110/1698-99 [?]) *Bihârul-Envâr* kitabının bir bölümünü Beytü'l-makdis'in faziletlerine ayırarak bu konuda bazı rivayetler nakletmiştir. Örneğin İmam Sadık'tan şöyle rivayet edilmiştir: “Yüce Allah birkaç şeye hürmet kâildir; örneğin Allah'ın kitabı olan Kur'an, Hz. Peygamber, Beytü'l-makdis ve müminler” (Meclisi, 1403: C. 71, 232). Bazı hadislerde Kudüs'ün İsa'nın gökten yeryüzüne ineceği ve Hz. Mehdi'nin arkasında namaz kılacağı yer olduğu kabul edilmektedir: “Mehdi'nin hükümeti dünyanın doğusunu ve batısını kapsayacaktır. Hz. İsa gökten inerek Mehdi'nin arkasında namaz kılacak ve “Beytü'l-makdis kapısını açın” diye seslenecek, kapıyı açacaklar” (Meclisi, 1403: C. 2, 5).

Bu konuda 13. yüzyılın Şii muhaddis, tarihçi, yazar ve şairi Bahaü'd-Din Erbili'nin *Keşfü'l-Gumme* adlı eserinde Ebû Said Hudri'nin şöyle anlattığı ifade edilmektedir: Resûlullah şöyle buyurmuştur: “Ehl-i beytimden benim sünnetime uyacak bir adam çıkacaktır, Allah'ın gökten kendisine bereket gönderdiği ve yeryüzünün bereketlerini ona gösterdiği bir kimse. Onun sayesinde yeryüzü, nasıl haksızlıkla dolmuşsa, adaletle dolacaktır. O yedi yıl bu ümmete önderlik edecektir. O Kudüs'e girecektir” (Erbili, 1403: C. 2. 472).

Şii Tarihî Belgeler

Tarih boyunca Kudüs'ün Müslümanlar için kutsal bir şehir olması nedeniyle Hac mevsiminde veya başka zamanlarda ziyaretçi kemiştir. Deliller, Şiilerin diğer Müslümanlarla birlikte Kudüs'ü ziyaret etme arzusunda olduğunu göstermektedir. Bu konuda elimizdeki seyahatnamelerden biri *Suriye ve Mısır seyahatnamesi*'dir. Söz konusu seyahatnamenin yazarı Hac yolculuğu esnasında Osmanlı, Halep, Şam ve ardından da Kudüs'e seyahat eden Tebriz ahalisinden bir İranlıdır. Bu seyahatname Hicri 13. yüzyılın ellili yıllarında yazılmıştır. Yazar Kudüs'e girdiğinden itibaren gözlemlerini kaydetmiştir. Beytü'l-makdis'in binasından, şehrin mimarisinden ve yapılarından bahsetmiş ve Kubbetü's-sahre'yi anlattıktan sonra Mescid-i Aksa'yı ziyaret etmiş ve orasının güzelliğini övmüştür (Caferiyan, 1389: 745-784).

Hicri 13. yüzyılın ikinci yarısına ait olup Kaçarların önde gelen isimlerinden Abbas Mirza'nın oğlu Hüsâmü's-Saltana Sultan Murad'ın Hac yolculuğu ile ilgili anılarını içeren ve mülazımlarından Mirza Rıza Münşi tarafından kaleme alınan bir seyahatnamede de Mescid-i Aksa ve diğer dinî mekanların ziyaretinden bahsedilmiştir. Söz konusu yolculuk Şaban 1297'de başlamış, Cemaziyelevvel 1298'e kadar sürmüştür (Hüsâmü's-saltane Sultan Murad, 1389: 217-249).

Seyyed Fahraddin Cezâiri'nin seyahatnamesi de Kudüs eksenli diğer Şii seyahatnamelerden biridir. H.1305/M.1887'de doğan Hacı Seyyid Fahraddin, Tahran âlimlerinden biriydi. Seyahatnamesinde Kudüs'ü dünyanın ünlü büyük şehirlerinden biri olarak tanıtarak burasının dünyanın çeşitli milletlerinin ortak mabedi, Vadi-i Mukaddes peygamberlerinin peygamberliğe yükseltildiği ve meleklerin indiği ve pek çok peygamberin zuhur ettiği bir mekan olarak takdim etmiştir. Yazar Kudüs'te bulunan ziyaretgâhları ziyaret etmiş ve Hz. İsa'nın doğduğu yer olan Beytullahim'e de gitmiştir. O ayrıca bütün dinler ve milletlerce mukaddes ve saygın bir makam olarak bilinen Hz. Peygamber'in namaz ve Mirâç mevkii'ni ziyaret etmiş ve okuyuculara tanıtmıştır (Cezâiri, 1389: 236-257).

Şii tarihî belgelerinde özellikle Beytü'l-makdis ve Mescid-i Aksa konusunu ele alan çok değerli kitap ve risaleler bulunmaktadır. Bazı ilahi peygamberlerin mezarı Kudüs'te bulunmaktadır, bu da Şiiler nezdinde bu kutsal mekanın kutsallığı ve şerefini artırmıştır. Peygamberler Şiiler tarafından büyük saygı görür ve mezarları ziyaret edilirken kutsal sayılır. Bu iddiaya ilişkin en önemli ve ilginç belgelerden biri de Muhammed Bakır bin Murtaza Hüseyini-i Halhali'nin *Cennât-ı Semâniye* adlı kitabıdır. Yazar bu kitabında İslam dünyasının sekiz kutsal ziyaretgahının tarihini ve coğrafyasını anlatmaya çalışmış ve bir bölümünde kutsal Beytü'l-makdis şehrini detaylı bir şekilde ele alarak oradaki peygamber türbelerini ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır (Hüseyini-i Halhali, 1381: 268-398).

Burada Kudüs'ün diğer kutsal mekanlarla birlikte Şiiler nezdindeki statüsünü ve ihtişamını kanıtlayan açık bir belge sunulacaktır. Söz konusu belge 20. yüzyılın ilk çeyreğine ait bir ziyaret-reklam posteridir. Görüntüde de görüldüğü gibi Mekke, Medine ve Şii imamların türbelerinin yanı sıra Beytü'l-makdis de görünmektedir (bkz. görsel 1 ve 2).

(Görsel 1. <https://t.me/jafarian1946/1514> [10.03.2024])

Şii Alimlerin Kudüs Meselesine Dair Tutumları

Müslümanların ilk kıblesi olan Kudüs'ün işgalinden geçen süre boyunca büyük Şii alimler, diğer Müslüman liderlerle birlikte, her zaman Müslüman Filistinlileri desteklemiş ve Kudüs'ün özgürlüğe kavuşmasının gerektiğini vurgulamışlardır. Filistin'i ve Kudüs'ü savunmak farklı dönemlerde özellikle 1979 İslam Devrimi sonrası Şii âlim ve fakihlerin karakteristik özelliği olmuştur. İster İran'da ister İran'ın dışında Şii âlim ve merciler, pek çok defa açıklamalarında Filistinlileri ve Kudüs'ü savunmuşlardır.

1897 yılında düzenlenen Birinci Dünya Siyonist Kongresi sonucu Filistin topraklarında bir Yahudi devletin kurulması Siyonist hareketin ve dünya Yahudi birliklerinin faaliyetlerinin başında yer aldıktan sonra dünyanın her tarafından özellikle İran, Irak, Afganistan ve Orta Asya'dan pek çok Yahudi İran üzerinden Filistin'e göç etmiştir. Bu da İran'da halkın ve ulemanın protestolarına neden olmuştur (Recebi, 1385).

(Görsel 2. <https://t.me/jafarian1946/1513> [10.03.2024])

Filistin meselesine çok duyarlı düşünürlerden biri Abdülkerim Zencani'dir. Onun Mescid-i Aksa'daki konuşması "Hutbetü'n-nâriye" (ateşli konuşma) olarak anılmıştı (Han Muhammedi, 1388: 123). Aynı dönemde Seyyid Abdullah Bihbahani de dönemin parlamentosuna hitaben yazdığı bir mektupta, Filistin bölgesinde ve Kudüs çevresinde fitne, kaos ve kanlı savaşın sürdüğünü belirtmiş, İranlı Müslümanların da bu durumu kınadıklarının altını çizmiştir (*Saadet-i Beşer*, 1327: 1). 1958 yılında Tahran'da "Fedâiyan-ı İslam" örgütü, Milletvekili olan Mesudi, *Âyin-i İslam* dergisi ve diğer birkaç gazete Filistinli Müslümanların yararına çalışmış ve âlimlerden Bürûcerdi, Kaşani, Bihbahani ve diğerlerinin Filistin milletini destekleyen açıklamaları ülkenin farklı şehirlerinde dağıtılmıştı.

Seyyid Ruhullah Humeyni, 7 Haziran 1967'de Altı Gün Savaşı münasebetiyle yayınladığı bir mesajda, İslam devletleri ile İsrail arasındaki her türlü ticari ve siyasi ilişkinin, keza İslam ülkelerinde İsrail üretimi ürünlerin tüketilmesinin haram olduğunu söylemiştir. O, İsrail'i "fesadın özü" olarak nitelendirmiştir (Humeyni, 1385: C. 2, 139).

Irak ve İran'da bulunan büyük Şii merciler Hakim, Şirazi, Milani, Maraşi-i Nefeci, Gülpaygani, Şeriatmedari ve Bihbahani, keza Kum medreselerinin din adamları ve talebeleri yayınladıkları bildirilerde İsrail'in saldırganlığını kınayarak savaşmakta olan Arap ülkeleri ve milletlerini desteklemişlerdir. Onlar ayrıca İran'ın Müslüman halkından Arap Müslüman kardeşlerine yardım etmelerini istedikler ve nakdi yardımları toplamak için banka hesap numaraları açıklamışlardır. Ekim 1973'te Araplarla İsrail arasında gerçekleşen üçüncü savaşın başlaması ve Arap ülkelerinin başlangıçta önemli askeri zaferler kazanmasının ardından Ayetullah Humeyni Necef'ten İran halkına ve İslam ülke ve milletlerine iki önemli mesaj göndermiştir. Humeyni mesajlarında, başta Arap devletleri olmak üzere tüm Müslüman devletlerden, savaşa katılan Arap devletlerine yardım etmelerini ve Filistin'in kurtuluşu için bu "kutsal cihada" katılmalarını istemiştir (Humeyni, 1385: C. 3, 1-3).

İran ve Irak'ta bulunan âlim ve mercilerden Hoyi, Gülpaygani, Şeriatmedari ve Ruhani, bu saldırıyı kınayan bildiriler yayınlayarak, savaşa katılan Arap milletleri ve ülkelerini desteklediklerini ifade ederek, İran Müslüman halkından onlara yardım etmelerini istemişlerdir (*Esnâd-ı İnkılâb-ı İslami*, 1374: C. 1, 361-368, C. 5, 155-157).

Dünya Kudüs Günü'nün İlanı

Ayetullah Humeyni, mübarek Ramazan ayının son Cuma gününün Kudüs Günü olarak ilan edilmesini teklif ettiği 1979 tarihli bildirisinin bir bölümünde aşağıdaki gibi yazmaktadır:

"Tüm dünya Müslümanlarını, Kadir gecelerinden biri olan ve Filistin halkının kaderini belirleyebilecek olan mübarek Ramazan ayının son Cuma gününü Kudüs Günü olarak seçmeye ve Müslüman Filistin halkının yasal haklarını desteklemek adına uluslararası bir dayanışma töreni düzenlemeye davet ediyorum." Başka bir açıklamasında ise "Kudüs Günü sadece Filistin'in günü değil, İslam'ın günüdür; İslam hakimiyetinin günüdür." diyerek Kudüs Günü'nü İslam'ın ve Peygamber'in günü olarak adlandırmıştır (Humeyni, 1385: C. 9, 267, 278).

Necef âlimleri için de Kudüs meselesi her zaman önemli olmuş ve Filistin işgalinin başlangıcından bu yana işgalci İsrail rejimini kınamaktan ve Müslümanlara destek vermekten çekinmemişlerdir. Yaklaşık elli yıl öncesine ait olan aşağıdaki fotoğraf, Şii âlim ve mercilerin Filistin meselesine ve ümmet meselelerine olan ilgisini göstermektedir. Bu tarihî toplantı Irak'ın bazı ileri gelen isimleri ve Filistinli liderlerin katılımıyla Filistin'i destekleme adına 1973 yılında Hz. Ali'nin Necef'teki türbesinde gerçekleşmiştir (*Khabaronline*: 2023; bkz. fotoğraf 1).

Fotoğraf 1: Resimde bulunan şahıslar (sağdan): Şeyh Muhammed Taki Cevâhiri, Seyyid Nasrullah Müstenbit, Seyyid Muhammed Bakır Sadr, Seyyid Ali Hüseyini Sistani, Kerbela valisi Abdu'r-rezzak Habubi, Seyyid Abu'l-kasım Hoyi ve Seyyid Cemâleddin Hoyi.

Tabii, Filistin'i ve Kudüs'ü desteklemek amacıyla yapılan bu tür toplantıların geçmişi 1938 yılına kadar uzanır. Bağdat'ta basılan Arapça *En-Nahar* gazetesinin haberine göre 15 Haziran 1938 tarihinde Şii âlimler, Kâşifü'l-gıtâ önderliğinde Necef'te Hz. Ali'nin türbesinde toplanıp Siyonistlere ve onların destekçilerine karşı cihat ilanı konusunu görüşecek, ardından da alınan karar tüm âlimlerin imzasıyla ilan edilecekti. Aynı gazetenin verdiği bilgilere göre, Şii din adamları bu toplantıya Suriye, Lübnan, Ürdün, Mısır, Yemen, Basra Körfezi emirlikleri, Türkiye, Afganistan ve İran'dan âlimleri davet etmişlerdi. Toplantının ardından Ayetullah Şeyh Muhammed Hüseyin Kâşifü'l-gıtâ cihat hükmünü yayınlamıştı. Hükmün bir bölümünde aşağıdaki ifadelere yer verilmekteydi:

“... Ey Müslümanlar ve ey Araplar, ey kardeşler ve ey insanlık! Başı kesilen Filistin'in geldiği durum herkese malumdur ve daha önce de söylediğimiz gibi Filistin meselesinin sadece Filistin'e özgü olmadığını bir kez daha söylüyoruz... Ey Araplar, Ey Müslümanlar, Ey insanlık! Filistin'de cihat, sadece Araplara ve Müslümanlara değil, her insanoğluna farzdır... Allah şahittir ki yaşıam altmışı geçmiştir ve eğer hastalık ve acılar çürümüş kemiklerime saldırmasaydı, bu davete icabet eden ilk kişi ben olurum” (Recebi, 1385).

Aralık 1931'de Filistin meselesini konuşmak amacıyla Beytül-makdis'te İslam dünyasından âlim ve düşünürlerin katıldığı bir konferans düzenlenmiştir. Bu konferansa Mısır'dan Reşid Rıza, Hindistan'dan İkbal Lahori ve Irak'tan Kâşifü'l-gıtâ gibi ünlü

isimler katılmıştır. Filistin Müftüsü Hacı Emin el-Hüseyni'nin isteği üzerine Kâşifü'l-gitâ, akşam ve yatsı namazları arasında bir konuşma yapmıştır. Filistin halkının ve topraklarının akıbetiyle ilgili endişelerini dile getirerek, Müslümanların siyasi durumunu anlatırken onları birlik, sabır ve nifaktan kaçınmaya davet etmiştir (Recebi, 1385).

Muhammed Hüseyin Kâşifü'l-gitâ siyaset alanında faaliyet gösteren, sömürgecilğe ve Siyonizm'e karşı mücadele eden ilim adamlarından biriydi. Bu husus onun en önemli düşünce özelliklerindendir. Örneğin gaspçı İsrail rejiminin Filistin'e saldırısı sırasında Amerika bir etkinlik düzenleyerek onu da davet etmişti fakat Kâşifü'l-gitâ "Katılmam!" diye cevap vermiş ve bir bildiri yayınlarak bu etkinliğe karşı sert bir duruş sergilemişti: "Ey Orta Doğu sevdalıları, Filistin'de işlediğiniz suçlar sizi itibarsızlaştırmadı mı? 900.000 Filistinli Arap'ı evsiz bıraktınız..." Kâşifü'l-gitâ'nın cevabı "المثل العليا في الاسلام، لافي محمودون" başlığıyla söz konusu etkinlikte dağıtılmıştı. Lübnan gazeteleri de bunu yayınlamış böylelikle insanlar, Kongre'nin hedeflerine vakıf olmuştu.

Kâşifü'l-gitâ 1931 yılında Filistin Yüksek Meclisi'nin daveti üzerine Kudüs'te düzenlenen genel İslam konferansına katılmıştı. Dönemin ender olaylarından biri de Mescid-i Aksa'da Kâşifü'l-gitâ'nın imamlığında farklı İslam mezheplerinin katılımıyla cemaatle namaz kılınmasıydı. Radyo Reuters aynı gece şunları söylemişti: Dünyada İslam'ın başlangıcından bu yana yaşanmamış şaşırtıcı bir olay da farklı Müslüman mezheplerine mensup kişilerin dini uygulamalardaki tüm farklılıklara rağmen Şii bir âlimin arkasında namaz kılmalarıdır (Kâşifü'l-gitâ, 1399: 135-142; bkz. fotoğraf 2).

Kâşifü'l-gitâ yaşamı boyunca Kudüs'ü savunmak için çeşitli yöntemlere başvurmuş ve insanları bu toprakları savunmaya çağırmıştır.

Fotoğraf 2: Kudüs'te düzenlenen İslam konferansında Kâşifü'l-gitâ

Çağdaş Şii taklit mercilerinin en büyüklerinden biri olan Ayetullah Bürûcerdi de Siyonistlerin zulmüne karşı sessiz kalmayı uygun bulmamış ve 1947 yılında yayınladığı bir bildiride Siyonistlerin yaklaşık on dört asır Müslümanların koruması altında kaldıktan sonra artık gördükleri bütün iyiliklerin intikamını almak istediğinin ve her türlü

zulümden kaçınmadığının altını çizerek İslam ümmetini birlik ve direnişine çağırmıştır (Devvani, 1388: C. 12, 362).

1960'ta da ünlü fakihlerden Muhammed Taki Âmulî-i Tahrani, Seyyid Sadruddin Şüşteri ve diğer bir grup âlimle birlikte Şah rejiminin Kudüs'ün işgalcisi olan İsrail'i tanımasıyla ilgili protestolarını sert bir dille dünyaya duyurmuşlardır (*Esnâd-ı İnkılâb-ı İslami*, 1374: C. 3, 119).

Seyyid Muhammed Hadi Milani, siyasi ve sosyal alanlarda da faaliyet gösteren önde gelen Şii âlim ve fakihlerden biriydi. Siyonistlerin çirkin ve kabul edilemez çabaları ile eş zamanlı olarak Seyyid Musa Sadr, Milani'ye hitaben yazdığı bir mektupta ondan yardım istemiştir. Buna yanıt olarak Milani de Kudüs'ün ve Filistinlilerin savunulması için her türlü yardımın gerekli olduğunu belirten ünlü fetvasını yayınlamıştır (Abbászade, 1375: 144, 147).

İslam Devrimi'nin lideri olan Ayetullah Humeyni tarafından Kudüs Günü ilanını dikkate alarak Devrim rehberi Seyyid Ali Hamenei de konuşmalarında defalarca şunu vurgulamıştır: “Kudüs Günü sadece İran'a özgü olmayıp İslam âleminin günüdür.” O, çeşitli konuşmalarında Kudüs'ü ve mazlum Filistin halkın savunmuş, İsrail'in cinayetlerini her zaman kınamıştır. Hamenei'nin Filistin konusunda bugüne kadar yaptığı açıklama ve konuşmalarını içeren *Seyyed Ali Hamenei Perspektifinden Filistin* başlıklı kitap, Devrim rehberinin Filistin konusuna farklı açılardan nedenli vakıf olduğunu göstermektedir. İslam Devrimi rehberi, Filistin'in Siyonistler tarafından işgal edilmesinin İslam dünyasının en önemli meselesi olduğunu her zaman dile getirmiş ve bu konuda şunları ifade etmiştir: “Filistin meselesinin sadece tek çözümü vardır, o da tüm Filistin topraklarında bir Filistin devletinin kurulmasıdır” (Gülü-i Zevare, 1374: 231).

İran İslam Cumhuriyeti'nin üst düzey yetkililerinden Ekber Haşimi Refsencani de mazlum Filistin halkının yaşadıkları ve Siyonizm tehlikesi hakkında ülke halkını bilgilendirmek amacıyla 1963 yılında *Filistin Meselesi* (القضية الفلسطينية) kitabını, *Filistin Macerası veya Sömürgeciliğin Kara Karnesi* başlığıyla Arapçadan Farsçaya tercüme ederek yayınlamış, ardından da Şah rejimi istihbaratı tarafından göz altına alınmıştır (bk. Zuaier: 1388). Refsencani daha önce de 1956 yılında *İsrail ve Filistin* adlı kitabını yayınlamıştı. Bu kitap, Eski Ahır'ten Hristiyanların hükümdarlığına, İslam döneminden ve Haçlı Seferleri'nden Siyonizmin doğuşuna ve bu kutsal toprakların Siyonistler tarafından işgaline kadar Filistin topraklarının tarihini kısa ama kapsamlı bir şekilde sunmaktadır. Ayrıca Filistin meselesini anlatırken uluslararası belgelerden ve İslam ve Siyonist düşünürlerin görüşlerinden de yararlanmıştır (bkz. Ekber Haşimi, 1335).

Necef'te yaşayan Şii mercilerden Seyyid Ali Sistani de her zaman Filistin halkının kaybettiği haklarını dile getirerek onları desteklemiştir. Sistanı bir demecinde, İsrail rejiminin barbarca işgaline karşı Mescid-i Aksa'nın Filistinlilerin kararlılığının bir simgesi olduğu söylemiştir (IRNA, 2021). Ayrıca bürosu, farklı zamanlarda Filistin'i ve Kutsal Kudüs'ü destekleyen ve İsrail cinayetlerini kınayan çok sayıda açıklama yapmıştır. Keza dünya Katoliklerinin lideri Papa Francis ile Irak ziyareti sırasında yaptığı görüşmede Filistin meselesini son derece açık ve şeffaf bir şekilde desteklemiş, Filistin meselesine ilişkin net tavrını dile getirmiş ve Filistin halkının acılarının bir an önce sonlandırılması

gerektiğini vurgulamıştır. Bu açıklamayla Ayetullah Sistani, ilahi dinlere mensup kişilerin bir arada barış içinde yaşamalı olmasının, gaspçı İsrail rejiminin eylemlerini kabul etmek, bu rejime meşruiyet kazandırmak ve onunla ilişkileri normalleştirmek anlamına gelmediği mesajını da vermiştir (*Mehrnews*, 2020).

Şiir

Şii âlimler Kudüs'ü desteklemek ve mazlum Filistin halkına destek olmak amacıyla bazen şiirler de yazmışlardır. Örneğin çağdaş Şii mercilerden Ali Sâfi Gülpaygani, bir şiirinde Müslümanlara şerefini korumak, zulmü kabullenmemek ve zalim düşmana boyun eğmemek için Hz. Hüseyin'i örnek almaları gerektiği hususunda seslenmiş ve şöyle demiştir:

مسجد اقصای تو افتاده در دست یهود
ای مسلمان همتی کن مسجد و منبر بگیر
می شود لبنان تو آن سان که شد جولان تو
آخر از خواب گران ای بی خبر سر بر بگیر
عرصه میدان تو جای شغالان گشته است
بیشه دین را از آنان همچو شیر نر بگیر

Mescid-i Aksa'n Yahudilerin eline geçmiş

Ey Müslüman, cami ve minberi geri almak için elinden geleni yap

Lübnan'ın da Golan'ın gibi olacaktır

Ne olur derin uykundan uyan ey gafil

Senin sahan çakalların mekanı olmuş

Bir erkek aslan gibi dinin ormanını onlardan geri al... (bkz. Safi Gülpaygani Telegram Kanalı)

Sonuç

Farklı dönemlerden ve farklı bölgelerden Şiiilerle ilgili sunulan çeşitli numuneler, Kudüs meselesinin sadece İran İslam Cumhuriyeti'nin siyasi bir meselesi olmadığını aksine Kudüs ve Mescid-i Aksa'nın kutsallığının kökeninin Ehl-i Bey'ten nakledilen rivayetlerde ve erken Şii tefsirlerde bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca tarihî kaynaklar On İki İmamcı Şiiilerin Kudüs'ü ziyaret etmeye olan arzularından söz etmektedir. Filistin'in işgalinden sonra da Kudüs'ü kurtuluşuna kavuşturma konusundaki çabalar yalnızca İslam Cumhuriyeti'nin liderleri ve yetkililerine özgü olmamış, aynı zamanda Devrim öncesinde de İran'da ve Irak'ta bulunan Şii merci ve âlimler bu konu hakkında hassasiyet göstermişlerdir.

Kaynakça

Abbaszade, S. (1375). *Ayetullah Milani, Merc-i Bidar. Sazman-ı Tebligat-ı İslami*. Tahran.

Âmili, Ş. (1412). *Ed-Dürüsü's-ser'iyye fi Fıkhi'l-İmâmiyye. Neşri'l-İslami*. Kum.

Arafat, A. (1441). *Beytü'l-makdis fi Rivâyâti Ehlil-Beyt. Dârâtü's-sekaleyn*.

Berki, A. (1371). *El-Mahasin. Dâru'l-meketebi'l-İslamiyye*.

- Caferiyan, R. (1389). Sefername-i Şam ve Mısır. *Peyâm-ı Bahâristan*, 8, 745-784.
- Cezairi, S. (1389). Sefernâme-i Mekke, Şam, Mısır ve Irak. *Sefernâme-hâ-yi Hacc-ı Kacari (Pencah Sefername)*. Haz. Resul Caferiyan. (236-257). İntişârât-ı İlim. Tahran.
- Devvani, A. (1388). *Mefâhiru'l-İslam*. Merkez-i Esnad-ı İnkılab-ı İslami Yayınları. Tahran.
- Erbili, A. (1403). *Keşfü'l-Gumme fî Marifeti'l-eimme*. Dâru'l-azvâ.
- Esnâd-ı İnkılâb-ı İslami*. (1374). Merkez-i Esnad-ı İnkılab-ı İslami Yayınları. Tahran.
- Fettal en-Nişaburi, M. (1375). *Ravzatü'l-vâizin ve Basiretü'l-mütte'izin*. Razi yayınları. Kum.
- Gülü-i Zevare, G. (1374). *Simâ-yı Kudüs, Musallâ-yı Peygamberan*. Sazman-ı Tebligat-ı İslami. Tahran.
- Han Muhammedi, Y. (1388). *Endişe-i Siyasi-i Şeyh Abdülkerim Zencani*. Bustan-ı Kitab. Kum.
- Haşimi, E. (1335). *İsrail ve Filistin*. İntişarat-ı Cihan-ara. Tahran.
- Humeyni, R. (1385). *Sahife-i İmam (Mecma' Âsâr-ı İmam Humeyni)*. Müessesesi-i Tanzim ve Neşr-i Asar-ı İmam Humeyni. Tahran
- Hürr-i Âmil, M. (1413). *Ta'fîlû vesâilî Şia ilâ tahsilî mesâilî Ş-şeria*. Müessesesi-i âl-i Beyti'l-ihyâi't-türâs. Beyrut
- Hüsâmü's-Saltana Sultan Murad. (1389). *Delîü'l-enâm fî Sebili Ziyâreti Beyti'l-Harâm ve'l-Kudsü's-şerif ve Medîneti's-selâm. Sefernâme-hâ-yi Hacc-ı Kacari (Pencah Sefername)*. Haz. Resul Caferiyan. (217-249). İntişârât-ı İlim. Tahran.
- Hüseyni-i Halhali, M. (1381). *Cennât-ı Semâniye, Seyri der Tarih ve Coğrafya-yı Heşt Ziyâretgah-ı Mukaddes der Cihan-ı İslam*. Delil-i Mâ yayınları. Kum.
- İbn Babeveyh, M. (1376). *El-Emâlî*. Çev. Muhammed Bakır kemerei. Kitabcı Yayınları. Tahran.
- (1406). *Sevâbü'l-âmâl ve İkâbü'l-âmâl*. Dâru's-şerifi'r-razi. Kum.
- İrna*. (2021). Ayetullah Sistani Millethâ râ be Himâyet ez Millet-i Filistin Ferâ-hand: <https://irna.ir/xjDMtG> [10.03.2024].
- Kâşifü'l-gutâ, M. (1399). *Bend Bend-i Sergüzeitem (Hatırât-ı Allame Kâşifü'l-gutâ)*. Çev. Ali Şems. Müessesesi-i Mütalaat ve Pejuhişha-yı Siyasi. : 135-142)
- Khabaronline*. (2023). Aks-i Tarihi ez Tecemmu-ı Ulemâ-yı Necef der Himâyet ez Filistin:<https://khabaronline.ir/xkxhF> [08.03.2024].
- Kummi, A. (1404). *Tefsir-i Kummi*. Haz. Tayyib Musevi-i Cezâiri. Dâru'l-kitab. Kum.
- Mekarim-i Şirazi, N. (1374). *Tefsir-i Numune*. Dâru'l-kütübî'l-İslamiyye. Tahran.
- Meclisi, M. (1403). *Bihâru'l-envâr*. Müessesetü'l-vefâ. Beyrut.
- Mehrnews*. (2020). Didâr-ı Pap bâ Ayetullah Sistani:<http://mehrnews.com/xTVWR> [08.03.2024].
- Muğniye, M. (tarihsiz). *Tefsiru'l-mübin*. Yayınevi belirsiz.
- Muhaddis Nuri. H. (1408). *El-Müstedrekü'l-vesâil*. Müessesesi-i âlû'l-Beyt. Kum.
- Recebi, M. (1385). Nigâhi be Tarih-i Mübârizat-ı Ulemâ-yı Şia Aleyh-i Siyonism. *Mecelle-i Elekoniki-i Devran*, 4: <http://revolution.pchi.ir/show.php?page=contents&id=4928> [08.03.2024]
- Safi Gülpaygani Telegram Kanalı:https://t.me./ayatollah_safi/906 [09.03.2024])
- Saadet-i Beşer*. (1327). 784. Tahran
- Şeyh-i Tusi, M. (1414). *Emâlî*. Dâru's-sekâfe. Kum.
- (tarihsiz). *Et-Tibyân fî Tefsiri'l-Kuran*. İhyâü't-türâsî'l-Arabî. Beyrut.
- Şeyh Küleyni, M. (1362). *El-Usûlü mine'l-Kâfi*. İslamiyye Yayınları. Tahran.
- Tabatabai, M. (1374). *Tercüme-i Tefsiru'l-mizan*. Defter-i İntişarat-ı İslami. Kum.
- Tabersi, F. (1350-1363). *Mecmeu'l-beyân fî Tefsiri'l-Kuran*. Çev. Muhammed Bistuni. Ferahani Yayınları. Tahran
- Zuaiter, A. (1388). *Sergüzeşt-i Filistin*. Çev. Ekber Haşimi-i refsencani. Müessesesi-i Bostan-ı Kitab. Tahran.